

Sedlmayr Krisztina

Kiállítás a kézimunka tanításáról

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum reprezentatív dísztermében 2006 február 22-én nyílt meg *A női kézimunka mint iskolai tantárgy. Textilmunkák az OPKM gyűjteményéből* című kiállítás. Rendezője, *Bollókné Várhelyi Katalin* az elmúlt években gyűjtötte a kiállított kézimunkák többségét, s a múzeum más gyűjteményeiből származó fotók és dokumentumok ugyancsak többnyire először kerülnek a látogatók elé. A bemutatásra szánt anyag válogatásában *Bálint Márta* volt Várhelyi Katalin segítségére, a Rákóczi téri Nőiipariskola formaruhájának rekonstrukcióját *Sterbetz Katalin*, a Néprajzi Múzeum textilrestaurátora készítette. A huszadik század első évtizedeit megidéző múzeumi tárgyakat a Szabómester Szakképző Iskola növendékeinek jelenkori munkái egészítik ki. A teremben levegősen elhelyezett anyag nem túlságosan nagy, de hosszú böngészésre ad alkalmat. Néhány héttel a nyitás után pedig már azt is bátran állíthatjuk, hogy a tárlat sikeres, elsősorban a ruhaipari iskolák növendékei közül nézték meg sokan. A kiállítás május 22-ig látogatható – kedvcsinálóként álljon itt a megnyitón elhangzott beszéd!

Fontos és időszerű témát vet fel a *Pedagógiai Múzeum* új időszak kiállítása. Tárgyak és dokumentumok segítségével felidézni a kézimunka-tanítás aranykorát, a 20. század első felét. Tudjuk, hogy a magyar közoktatás látványos sikereinek időszaka ez, a kiállított iskolai kézimunkák egységesen magas színvonalra mégis meglepő. Hogyan oktatták ezt a tantárgyat, és mi volt a siker hátterében?

Magyarországon először Mária Terézia rendelte el a kézimunka oktatását abban a két árvaházban, amelyet 1762-ben alapított. Az 1772-es *Ratio Educationis* a kötelező tantárgyak közé sorolta, majd az 1806. évi királyi rendelet is kötelezővé tette az oktatását a főrendiek leányiskolái számára, ezek a rendelkezések mégis megvalósulatlanok maradtak.

A 19. században a magyar társadalom egyik fontos kérdése a női emancipáció volt. A nőképzés, nőnevelés rendszerének kiépítéséért a kor kiváló gondolkodói szálltak síkra. Vahot Imre 1847-ben a *Pesti Divatlapban* cikksorozatot közölt a Nemzeti Nőnevelő Intézet megszervezéséről. A honleányoknak szánt tantárgyak közé a kézimunkát, a varrást, kötést, hímzést is felveszi, „leginkább olyan irányban, hogy ennek a háznál minél nagyobb hasznát vehessük.” Teleki Blanka egy évvel később az *Életképekben* az emancipált nő differenciált véleményét közli a kérdéssel kapcsolatban: „Végre ne pazarolja többé leány idejét haszontalan női munkákra, ezek által jelleme csak silányul. Tanuljon varrni fehérneműt, ruhát – ha kell – de ne kössön sapkákat, dohányzacskókat, hogy azután ajándékaival az üres arszlánsereg kérkedjék.” A kiállítás mottójául választott Trefort-idézet a 19. századi nőnevelés legfontosabb gondolatát fogalmazza meg: „a nő társadalmi szerepét anyai-nevelői tevékenysége folytán nyeri el.” A lányok háziasszonyi és

anyai szerepére való felkészítését a polgári család és a közoktatás egyaránt fontos feladatának érezte. A század utolsó harmadában sorra születtek a gazdasszonyképző iskolák, a háztartási ismeretek helyet kaptak a polgári és felsőbb leányiskolák tanrendjében. Ebben az időben Németországban fogalmazódik meg az a gondolat, hogy a kézimunka nemcsak a jövődő háziasszonyok elengedhetetlen ismerete, de tanítása alkalmas a figyelem és a pontosság növelésére is. 1857-ben Berlinben jelent meg Rose Schallenföld nagy érdeklődést kiváltó cikke, melyben felhívja a figyelmet a kézimunka tanításában rejlő óriási lehetőségre. Az Eötvös-féle népoktatási törvény az elemi népiskola kötelező tantárgyai közé nem vette fel. A polgári leányiskola tantervébe viszont bekerült, méghozzá magas órászámmal. A heti 3 órában oktatott tantárgy a horgolás alapismereteitől a különböző hímzésfajták elsajátításán át az utolsó évben a felsőruha varrásáig haladt. Ugyancsak hangsúlyosan szerepelt a kézimunka-oktatás a felső leányiskolák pedagógiai programjában. 1905-ben pedig az elemi népiskolák tananyagában is helyet kapott.

A kézimunka-tanítás indulásától kezdve sokféle módszertani problémával küzdött. Ezek közül az egyik legnehezebb az otthoni munka kérdése volt. A feladat ugyanis rendszerint több időt igényelt a rendelkezésre állónál. A félkész darab otthoni elkészítése szinte mindig szülői segítségnyújtással történt. Nehéz volt továbbá a tanulók eltérő munkatempóját kiegyenlíteni, egy szintre hozni. Az új tantárgy bevezetése után még hosszú ideig nem volt elegendő jól képzett oktató. A kézimunka-tanárnők megfelelő képzése csak később, az ország több pontján létrehozott Nőiipariskolákban valósult meg. A tantárgy oktatásában viszont sajátos lehetőségek is rejtlettek. Az elkészült darabokból időről időre kiállításokat, bemutatókat szervezettek, melyek sikert és némi bevételt is hoztak. A kézimunkák itt látható elrendezése az egykori iskolai tárlatokat idézi.

A tantárgy 20. század eleji felfutásának hátterét a tevékenység általános népszerűségében kereshetjük. Tanácsadókönyvek százai buzdították a nőket a gondos háztartásvezetésre és a hasznos időtöltésre az otthon falain belül. A két háború közötti időszakban egyre gyakrabban kerül elő ennek népgazdasági jelentősége is. A takarékoság eszményére elsősorban a szűkös körülmények között élő középosztály volt fogékony. A kézimunka lehetővé tette az úri szokások fenntartását, az otthon díszítését, az ajándékozást, egyéni ruhadarabok elkészítését. A kézimunkázás mellett kifejtett propaganda része volt annak a sokrétű nemzeti mozgalomnak, mely az elcsatolt területek visszaszerzéséért folyt. A két háború között a magyarországi kézimunkát a népművészet forma- és motívumkincse határozta meg. 1933-ban elindult a magyaros öltözködési mozgalom, mely pályázataival, divatbemutatóival és kiállításaival a kézimunka népszerűsítéséhez is erősen hozzájárult. Hóman Bálint miniszteri körlevelének hatására a magyar iskolák többsége a hagyományos matróruha helyett zsinóros vagy népi hímzéssel díszített egyenruhát választott. A kiállításon a Baár-Madas buzsáki és a Szent Margit torockói hímzésű egyenruháját láthatjuk. A bemutatott szemléltetőeszközök, füzetek és fotók alapján fogalmat alkothatunk az órákon folyó munkáról. A kézimunkákat nézve pedig újra csak csodálkozhatunk azokon az eredményeken, melyeket a korszak pedagógusai a készségi tárgyak oktatásában értek. A kézi-

munka ma kevesek életének része. Bár a Waldorf pedagógia kisiskolásai idegpályáinak fejlesztésére éveken keresztül meggyőződéssel használja, a közoktatásban éppúgy nem jut nagy szerephez, ahogy hobbinak is kevesen választják.

Szerencsére a történet nem ér itt véget. A Pedagógiai Múzeum mindig szívesen látja falai között a diákokat. Most a megalapítása ötvenedik évét ünneplő Szabómester Szakképző Iskola kapott lehetőséget a bemutatkozásra. A kiállított tervek és ruhák az új generáció gazdag fantáziájáról vallanak. Jó néhány darabban a magyar ruhatervezés nagyszonya, Tüdős Klára elképzeléseire ismerhetünk. A népművészet – és korántsem csak a magyar nép művészete – olyan eszköz, mellyel öltözékeiknek egyéni jelleget adhatnak. A stilizálás mértéke különböző, de mindig felismerhető az az alkotói szándék, hogy a népi előzmény szolgai másolása helyett saját korunk öltözködési elvei érvényesüljenek. A kollekción a reménnyel töltheti el a látogatót, hogy a kézimunka és az azt tápláló hagyomány a 21. században sem tűnik el az életünkből.

A cikkhez kapcsolódó további szöveges és képi információk folyóiratunk internetes változatában olvashatók, illetve láthatók.

Vésnökök és mesterek. Iskolaérmek az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum gyűjteményéből címen kiállítás nyílt március 20-án az OPKM Könyves Kálmán körúti dísztermében.

A kiállítást Kőnig Frigyes a Magyar Képzőművészeti Egyetem rektora, és Gaál Ferenc a Magyar Pénzverő Rt. Igazgatója nyitotta meg. További információk és illusztrációk a kiállításról folyóiratunk internetes változatában olvashatók, illetve láthatók.